

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.34>**ПОЯСНЕННЯ І СУТНІСТЬ МЕТОДІВ ПОВІННЯ ПРЗЕСТПІВ У СФЕРІ БЮДЖЕТОВОЇ****Віктор Діденко***student Nagrody Naukowej**Instytut Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-6906-5017

didenkoviktor@ukr.net

Adnotacja. Artykuł naukowy poświęcony jest badaniu współczesnych sposobów popełniania przestępstw w sferze budżetowej, z uwzględnieniem ich pełnej struktury. Na podstawie dogłębnej analizy ram legislacyjnych, a także opinii naukowej czołowych naukowców na ten temat, określa się sposób popełnienia przestępstwa w sferze budżetowej oraz wskazuje się ich klasyfikację na różnych podstawach. Podkreśla się, że te przestępstwa charakteryzują się nie tylko metodami popełniania przestępstw, ale także technologiami działalności przestępczej, które reprezentują kilka powiązanych ze sobą czynów kwalifikowanych na podstawie kilku artykułów Kodeksu karnego Ukrainy. Wśród różnorodnych sposobów popełniania nielegalnej działalności gospodarczej wyróżnia się sposoby popełniania przestępstw charakterystycznych tylko dla przedsiębiorstw, instytucji, organizacji budżetowych, takie jak nieuzasadnione naliczanie i wypłacanie pracownikowi różnych świadczeń (wynagrodzenie, świadczenia motywacyjne); naliczanie i wypłata różnych świadczeń pracowniczych osobom, które faktycznie nie pracują w przedsiębiorstwie, instytucji, organizacji, ale są udokumentowane jako pracownicy; korzystanie z pomieszczeń, urządzeń znajdujących się w bilansie spółki, we własnym interesie lub w interesie osób trzecich itp. Rozważa się przeznaczenie środków budżetowych w sytuacjach nadzwyczajnych (stan wojenny, pandemia) jako uproszczenie zakupu towarów określonej kategorii.

Słowa kluczowe: sfera budżetowa, fundusze państwowe, dochodzenie przygotowawcze, przestępstwa, typowe metody, charakterystyka kryminalistyczna, dochodzenie przygotowawcze.

CONCEPT AND ESSENCE OF METHODS OF COMMITTING CRIMINAL OFFENSES IN THE BUDGET SPHERE**Viktor Didenko***External Postgraduate Student of the Research Award Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-6906-5017

didenkoviktor@ukr.net

Abstract. The scientific article is devoted to the study of modern methods of committing criminal offenses in the budgetary sphere, taking into account their full structure. On the basis of a thorough study of the legislative framework, as well as the scientific opinion of leading scientists on this topic, the method of committing a criminal offense in the budgetary sphere is defined, and their classification is indicated on various grounds. It is emphasized that these criminal offenses are characterized not only by the methods of crimes, but also by the technologies of criminal activity, which represent several interrelated acts qualified under several articles of the Criminal Code of Ukraine. Among the variety of ways of committing economic illegal activities, there are certain ways of committing criminal offenses that are characteristic only of budget enterprises, institutions, and organizations, such as unjustified accrual and payment of various benefits to an employee (salary, incentive payments); accrual and payment of various labor benefits to persons who do not actually work at the enterprise, institution, organization, but are documented as employees; use of premises, equipment, which is on the company's balance sheet, in one's own interests or in the interests of third parties, etc. The seizure of budget funds in the period of emergency situations (during martial law, pandemic) as a simplification of the purchase of goods of a certain category is considered.

Key words: budgetary sphere, state funds, pretrial investigation, criminal offenses, typical methods, forensic characteristics, pretrial investigation.

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ СПОСОБІВ УЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У БЮДЖЕТНІЙ СФЕРІ**Віктор Діденко***здобувач**Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-6906-5017

didenkoviktor@ukr.net

Анотація. Наукова стаття присвячена дослідженню сучасним способам учинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері з урахуванням їх повноструктурності. На підставі ґрунтовного вивчення законодавчої

бази, а також наукової думки провідних вчених за даною тематикою, надано визначення способу вчинення кримінального правопорушення у бюджетній сфері, зазначена їх класифікація за різними підставами. Акцентована, що даними кримінальними правопорушенням притаманні не тільки способи злочинів, а технології злочинної діяльності, які являють собою декілька взаємопов'язаних діянь, що кваліфікуються за декількома статтями КК України. Серед різноманіття способів учинення економічної протиправної діяльності визначено способи вчинення кримінальних правопорушень характерні тільки бюджетним підприємствам, установам, організаціям, як безпідставне нарахування та виплата працівнику різноманітних виплат (заробітної плати, заохочувальних виплат); нарахування та виплата різноманітних трудових виплат особам, які фактично не працюють на підприємстві, установі, організації, але документально оформлені як працівники; використання приміщень, обладнання, яке перебуває на балансі підприємства, у власних інтересах або інтересах третіх осіб та ін. Розглянуто заволодіння бюджетними коштами у період надзвичайних ситуацій (під час воєнного стану, пандемії), як спрощення закупівлі товарів певної категорії.

Ключові слова: бюджетна сфера, державні кошти, досудове розслідування, кримінальні правопорушення, типові способи, криміналістична характеристика, досудове розслідування.

Постановка проблеми. Дослідження способів учинення кримінальних правопорушень постійно знаходиться у колі зору науковців, але для повноти розгляду та відповідності умовам сьогодення піднята тематика потребує постійного оновлення з урахуванням низки чинників, серед яких законодавчі перетворення, специфіка певної сфери діяльності, в якій вчиняються протиправні діяння, різноманітність протиправних схем, які правопорушники підлаштовують під сучасні реалії. Актуальність вивчення способів, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів, зокрема, підкреслюється масштабністю їх вчинення, на що вказують статистичні дані, негативним впливом на соціально-економічну сферу, складністю досудового розслідування тощо.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Науковим базисом дослідження стали роботи науковців, присвячені методиці розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, В.А. Бідняка, В.І. Василичука, А.Ф. Волобуєва, О.Г. Кальмана, О.Ю. Камишанського, Г.А. Матусовського, В.А. Лилик, І.М. Осики, І.В. Писарчука, О.В. Пчеліної, Р.Л. Степанюка, К.О. Чаплинського, С.С. Чернявського, П.В. Цимбала, Б.В. Щура та ін. У той же час, зміни законодавства вимагають оновлювати дослідження задля виокремлення сучасних способів учинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері задля відповідності потребам судово-слідчої практики.

Метою статті є дослідження типових способів учинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики.

Виклад основних положень. Спосіб учинення кримінального правопорушення є надзвичайно важливим елементом криміналістичної характеристики. Науковці відзначають його визначальну роль, яка зумовлена загальним закономірним зв'язком: спосіб вчинення злочину – сліди злочину – криміналістичні прийоми та заходи збирання і дослідження доказів, методики розслідування (Коваленко, 2006: 26).

Як зазначає І.В. Гора, спосіб учинення злочину – це складна структура, в якій відбиваються правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти. Вчений розглядає спосіб учинення злочину як спосіб дій з готування, вчинення та приховування слідів злочину, що характеризує криміналістично значимі дані про виконавця і застосовані ним засоби і можливості їх застосування у розкритті злочинів (Гора, 2012: 38).

За визначенням М.В. Салтєвського, спосіб – це система об'єднаних загальним задумом дій правопорушника з підготовки, вчинення та приховування кримінального правопорушення, детермінованих об'єктивними і суб'єктивними факторами, поєднаних з використанням відповідних знарядь і засобів (Салтєвський, 2005).

Вивчення інших криміналістичних джерел та наукових підходів науковців, дозволяють розглядати спосіб досліджуваних кримінальних правопорушень як систему умисних дій з підготовки, вчинення та приховування кримінально-караних діянь, охоплених єдиним протиправним задумом, детермінованих психофізичними якостями учасників бюджетного процесу і вибірково використанням ними відповідних умов, місця та часу.

Багатоманітність кримінальних правопорушень у бюджетній сфері вимагає досліджувати способи їх вчинення, виділяючи певні групи. Науковці виділяли їх, висвітлюючи певні напрями бюджетної діяльності.

Так, В.А. Бідняком виокремлено сучасні способи учинення злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я, які систематизовано за різними критеріями: залежно від суб'єкта вчинення; характеру протиправних діянь; предмету злочинного посягання; виду фінансування закладів охорони здоров'я; економічної класифікації бюджетних витратків (Бідняк, 2020: 178).

Способи вчинення злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі України, В.В. Кікінчук класифікував за повнотою структури, суб'єктивним складом, формою вини, залежно від інструментів реалізації злочинного задуму, масштабу злочинної діяльності, становища, повноважень та місця професійної діяльності співучасників злочинів (Кікінчук, 2014: 29).

Дослідження способів розкрадань бюджетних коштів у паливно-енергетичному комплексі, проведені О.Ю. Камишанським, дозволяє виокремити групи способів: незаконні нарахування заробітної плати та різного виду допомог; фіктивні закупівлі; привласнення чи розтрата бюджетних коштів; приписки (Камишанський, 2011: 164).

Привертають увагу дослідження Р.Л. Степанюка, який не тільки надає класифікацію способів вчинення кримінальних правопорушень у бюджетній сфері за різними підставами, а за загальним механізмом злочинної діяльності окрім способів злочинів, виділяє технології злочинної діяльності (Степанюк, 2012: 82). Дійсно, опитування практичних співробітників та аналіз вироків з Єдиного державного реєстру судових

рішень дозволяє стверджувати, що в досліджуваній сфері кримінальні провадження являють собою декілька взаємопов'язаних діянь, що кваліфікуються за декількома статтями КК України.

Отже, на сьогодні вчений виділяє наступні типові технології злочинної діяльності:

1. Технології розкрадань у бюджетній сфері. У таких технологіях залежно від суб'єкта злочину та умислу основним злочином виступає шахрайство (ст. 190 КК України) чи привласнення розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України).

2. Технології службових злочинів корупційної спрямованості, вчинених у бюджетній сфері. У такому разі в більшості випадків головним злочином є одержання службовою особою неправомірної вигоди (ст. 368 КК України) із наступним безгосподарським використанням бюджетних коштів, іншого державного або комунального майна в інтересах хабародавця. Наслідком таких дій, як правило, є його незаконне відчуження на користь третіх осіб.

3. Технології інших злочинів, пов'язаних з порушеннями законодавства в бюджетній сфері. Основний злочин в даному випадку передбачений ст.ст. 364 або 365; ст.ст. 210 або 211 КК України (Степанюк, 2012: 82).

Водночас стаття 45 КК України, регламентує, що корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² цього Кодексу. Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366², 366³ цього Кодексу (Кримінальний кодекс України, 2001). Як ми бачимо, більшість складів кримінальних правопорушень у бюджетній сфері відноситься саме до цієї категорії. Тому для систематизації способів вчинення цих кримінальних правопорушень ми обрали інший критерій, а саме залежно від змісту вчинених протиправних діянь.

Отже, узагальненням матеріалів судово-слідчої практики ми встановили найпоширеніші способи у бюджетній сфері. В умовах сьогодні вони характеризуються:

- вчиненням протиправної діяльності, пов'язаної із проведенням публічних закупівель (постачання невідповідного товару; розробка тендерної документації із специфікацією з дискримінаційними вимогами; оплата товару до його постачання; підроблення документації з приймання будівельних робіт; змова учасників торгів; відхилення найбільш вигідної пропозиції, запропонованої учасниками закупівлі). Поширеними є і способи заволодіння бюджетними коштами у період надзвичайних ситуацій. Як під час пандемії, так і під час воєнного стану держава створювала певні умови, направлені на подолання цих надзвичайних ситуацій. Першочергово, це спрощення закупівлі товарів певної категорії. Користуючись таким станом правопорушники штучно збільшували вартість товару, закупали товарів нижчої якості (як військова форма, непридатна для використання в зимовий період, бронежилети, каски з меншого ступенем захисту тощо), завищення об'ємів робіт, спричинених стихійним лихом;

- незаконними виплатами (безпідставне нарахування та виплата працівникам заробітної плати, премії, матеріальної допомоги тощо; нарахування таких виплат особам, які фактично не працюють, але документально оформлені як працівники; виплата за авансовими звітами (відрядження, закупівля малоцінних товарів);

- використанням майна не за цільовим призначенням (приміщень, обладнання, автомобільного транспорту тощо, які перебувають на балансі підприємства, у власних інтересах або інтересах третіх осіб);

- безпідставним списанням майна, яке знаходиться на балансі підприємства;

- втратою матеріальних цінностей через необережність та недбале ставлення до них;

- привласненням або заволодінням коштами, передбаченими бюджетними програмами; кредитування проєктів малого та середнього бізнесу; надання грантів задля створення або розвитку бізнесу; часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва; привласненням майна у вигляді гуманітарної та благодійної допомоги тощо.

Перелічені способи, як правило, вчиняються у сукупності з іншими складами, передбаченими нормами КК України, та супроводжуються прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою; підкупом службової особи; зловживанням впливом тощо.

Наведемо приклад. Так, обвинувачений ОСОБА_6, працюючи на посаді заступника генерального директора Державного підприємства «Міжнародний аеропорт «Львів» імені Д. Галицького» з питань експлуатації, будучи службовою особою, діючи умисно, з корисливих мотивів, 13 квітня 2017 року, під час зустрічі із представником ТзОВ «Акрол Груп» ОСОБА_10, перебуваючи у барі «Сателіт» на вул. Любінській, 191а у м. Львові поставив вимогу ОСОБА_10, за якою, для підписання ним актів виконаних робіт між Державним підприємством «Міжнародний аеропорт «Львів» імені Д. Галицького» та ТзОВ «Акрол Груп», ОСОБА_10 повинен надати йому неправомірну вигоду у розмірі від 30000,00 грн. до 50000,00 грн. В подальшому, 19 квітня 2017 року о 11.30 год., перебуваючи у барі «Сателіт» на вул. Любінській, 191а у м. Львові одержав від ОСОБА_10 неправомірну вигоду в сумі 40000,00 грн. за підписання ним від імені Державного підприємства «Міжнародний аеропорт «Львів» імені Д. Галицького» актів виконаних ТзОВ «Акрол Груп» робіт (Справа № 462/3860/17, 2021).

Для бюджетної сфери, окрім складних технологій, притаманні й окремі кримінальні правопорушення, як стверджує Р.Л. Степанюк, у порівнянні з першими, вони характеризуються простішим механізмом (службова недбалість при розпорядженні бюджетними коштами і державним майном, службове підроблення, шахрайство з фінансовими ресурсами та інші) (Степанюк, 2012: 82). Втім, на наш погляд, не слід їх недооцінювати,

оскільки такі кримінально-карані діяння нерідко вчиняються у сукупності з іншими кримінальними правопорушеннями та спричиняють шкоду державним інтересам, в т.ч. збитки бюджету у великих та особливо великих розмірах.

Деякі способи кримінальних правопорушень досліджуваної категорії повноструктурні, тобто передбачають дії з підготовки, безпосереднє вчинення та дії з приховування слідів кримінально-караного діяння. Підготовка здебільшого пов'язана з погодженням документації між співучасниками кримінального правопорушення, плануванням спільних дій, тощо. Якщо було використано безпосередній спосіб учинення кримінального правопорушення з опублікуванням пакету документів на публічних платформах, то в таких випадках приховування не можливе, тому правопорушники можуть навмисно завантажувати файли з неякісними зображеннями. У інших випадках, документи можуть знищуватись, складатись фіктивні акти припинення виконаних робіт, тощо.

Висновки. Отже, підводячи підсумки, можна зробити висновок, що типові способи кримінальних правопорушень у бюджетній сфері повноструктурні, де підготовка та приховування слідів переважно пов'язані з документацією. Систематизація типових способів безпосереднього вчинення залежно від змісту вчинених протиправних діянь побудована наступним чином: вчинення протиправної діяльності, пов'язаної з проведенням публічних закупівель, незаконними виплатами; використання майна не за цільовим призначенням; безпідставне списання майна, втрата матеріальних цінностей через необережність та недбале ставлення до них; привласнення або заволодіння коштами, передбаченими бюджетними програмами.

Література:

1. Бідняк В.А. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я : дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.09. Київ: ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», 2020. 265 с.
2. Бюджетний кодекс України : від 8 липня 2010 року / Відомості Верховної Ради України. 2010. № 50-51. Ст. 572.
3. Гора І.В. Поняття способу вчинення злочину та його визначення в розкритті та розслідуванні. *Закон і життя*. 2012. № 9. С. 32-35
4. Камишанський О.Ю. Класифікація способів вчинення розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості (за матеріалами Луганської та Донецької областей). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2011. № 4. С.157-164.
5. Кікінчук В.В. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Дніпро, 2014. 252 с.
6. Коваленко Є.Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 632 с.
7. Кримінальний кодекс України : від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
8. Салтєвський М.В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.
9. Справа № 462/3860/17 від 22.02.2021 Номер судового провадження: 11-кп/811/271/19. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95227474>
10. Степанюк Р.Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : дис... доктора юрид. наук 12.00.09. Харків : ХНУВС. 2012. 475 с.

References:

1. Bidniak, V.A. (2020). Vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh iz derzhavnym finansuvanniam v haluzi okhorony zdorovia [The use of special knowledge during the investigation of crimes related to public funding in the field of health care]: dys. ... kand. yuryd.nauk: 12.00.09. Kyiv: PrAT «Vyshchyi navchalnyi zaklad «Mizhrehionalna Akademiia upravlinnia personalom», 265 p. [in Ukrainian].
2. Biudzhetni kodeks Ukrainy [Budget Code of Ukraine]: vid 8 lypnia 2010 roku / Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2010. № 50-51. St. 572. [in Ukrainian].
3. Hora, I.V. (2012). Poniattia sposobu vchynennia zlochyntu ta yoho vyznachennia v rozkrytti ta rozsliduvanni [The concept of the method of committing a crime and its definition in disclosure and investigation]. *Zakon i zhyttia*. № 9. pp. 32-35. [in Ukrainian].
4. Kamyshanskyi, O.Iu. (2011). Klyasyfikatsiia sposobiv vchynennia rozkradan biudzhetsykh koshtiv na pidpriemstvakh vuhilnoi promyslovosti (za materialamy Luhanskoï ta Donetskoi oblasti) [Classification of methods of embezzlement of budget funds at coal industry enterprises (based on materials from Luhansk and Donetsk regions)]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav im. E.O. Didorenka*. № 4. pp.157-164. [in Ukrainian].
5. Kikinchuk, V.V. (2014). Metodyka rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh z vykorystanniam biudzhetsykh koshtiv v ahropromyslovomu kompleksi [Methods of investigation of crimes related to the use of budget funds in the agro-industrial complex: diss. for obtaining sciences]: dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Dnipro, 252 p. [in Ukrainian].
6. Kovalenko, Ye.H. (2006). Teoriia dokaziv u kryminalnomu protsesi Ukrainy [Theory of evidence in the criminal process of Ukraine]: pidruchnyk. Kyiv : Yurinkom Inter, 632 p. [in Ukrainian].
7. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]: vid 05 kvitnia 2001 r. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
8. Saltevskyi, M.V. (2005). Kryminalistyka (u suchasnomu vygliadi) [Forensics (in its modern form)]: pidruchnyk. Kyiv : Kondor, 588 p. [in Ukrainian].
9. Sprava № 462/3860/17 [Case No. 462/3860/17] vid 22.02.2021 Nomer sudovoho provadzhennia: 11-kp/811/271/19. URL:<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95227474> [in Ukrainian].
10. Stepaniuk, R.L. (2012). Teoretychni zasady metodyky rozsliduvannia zlochyniv, vchynenykh u biudzhetsnii sferi Ukrainy [Theoretical foundations of the methodology of investigation of crimes committed in the budgetary sphere of Ukraine]: dys... doktora yuryd. nauk 12.00.09. Kharkiv : KhNUVS. 475 p. [in Ukrainian].